ZAMANAGÓY JOQARÍ MUZÍKALÍQ BILIM BERIWDE AKADEMIYALÍQ VOKAL STUDENTLERINIŃ SAXNA SÓYLEW KÓNLIKPESIN HÁM AKTYORLÍQ SHEBERLIGIN ARTTÍRÍW

Baǵdagúl Jaqsımuratova – *docent w.w.a*
zaksymuratovabagdagul@gmail.com
Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialı
"Ulıwma kásiplik hám social-gumanitar pánler" kafedrası

ПОВЫШЕНИЕ НАВЫКОВ СЦЕНИЧЕСКОЙ РЕЧИ И АКТЕРСКОГО МАСТЕРСТВА СТУДЕНТОВ АКАДЕМИЧЕСКОГО ВОКАЛА В СОВРЕМЕННОМ ВЫСШЕМ МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Багдагуль Жаксымуратова – *И.о. доцента*
кафедры «Общепрофессиональные и социально-гуманитарные науки»
Нукусского филиала Государственной консерватории Узбекистана

ENHANCING THE STAGE SPEECH AND ACTING SKILLS OF ACADEMIC VOCAL STUDENTS IN MODERN HIGHER MUSICAL EDUCATION

Bagdagul Jaksymuratova – *Acting Associate Professor*
Department of "General Professional and Social-Humanitarian Disciplines"
Nukus branch of the State Conservatory of Uzbekistan

Tayanısh sózler: akademik vokal, saxna sóylewi, aktyorlıq sheberligi, joqarı muzıkalıq tálim, pedagogikalıq usıllar, atqarıwshılıq kórkem óneri, saxna kommunikaciyası.

Rezyume. Usı maqalada zamanagóy joqarı muzıkalıq bilimlendiriw sistemasında akademiyalıq vokal baǵdarındaǵı studentlerdiń saxna sóylewi hám aktyorlıq sheberligin rawajlandırıwdıń áhmiyetli máseleleri kórip shıǵılǵan. Maqsetli pedagogikalıq qatnas, innovaciyalıq metodlar hám de kompleksli bilim beriw texnologiyaları arqalı studentlerdiń saxna iskerligin jetilistiriw jolları analizlengen. Izertlew nátiyjeleri sonı kórsetedi, saxna sóylewin rawajlandırıw hám aktyorlıq kónlikpelerdi ózlestiriw vokal bilimlendiriwiniń ajıralmas bólegi bolıp, atqarıwshınıń kórkem kommunikaciyalıq qábiletlerin sezilerli dárejede arttıradı.

Ключевые слова: академический вокал, сценическая речь, актерское мастерство, высшее музыкальное образование, педагогические методы, исполнительское искусство, сценическая коммуникация.

Резюме. В данной статье рассматриваются актуальные вопросы развития сценической речи и актерского мастерства студентов академического вокального направления в современной системе высшего музыкального образования. Проанализированы пути совершенствования сценической деятельности студентов посредством целенаправленного педагогического подхода, инновационных методов и комплексных образовательных технологий. Результаты исследования показывают, что развитие сценической речи и овладение актерскими навыками являются неотъемлемой частью вокального образования, значительно повышая художественные коммуникативные способности исполнителя.

Key words: academic vocal, stage speech, acting skills, higher musical education, pedagogical methods, performing arts, stage communication.

Summary. This article examines topical issues regarding the development of stage speech and acting skills among students majoring in academic vocal studies within the modern higher music education system. Ways to improve students' stage performance through a targeted pedagogical approach, innovative methods, and integrated educational technologies are analyzed. Research findings indicate that developing stage speech and mastering acting skills is an integral part of vocal education, significantly enhancing the performer's artistic communication skills.

Akademiyalıq vokal bilimlendiriwinde atqarıwshı studenttiń saxna mádeniyatın qáliplestiriw zamanagóy pedagogika pániniń eń áhmiyetli mashqalalarınan biri esaplanadı. Búgingi kúnde professional vokalshılardan tek ǵana kúshli dawıs hám jetik texnikalıq sheberlik emes, al joqarı dárejedegi saxnalıq sóylew, emocionallıq ekspressivlik hám de aktyorlıq kónlikpeler de talap etiledi.

Tıńlawshı menen tikkeley baylanıs ornatiw, kórkem obrazdı tereń ańlap jetkeriw hám saxnada háreket etiw zamanagóy opera hám vokal atqarıwshılıq óneriniń áhmiyetli quramlıq bólegi esaplanadı.

Ózbekstan Respublikasınıń "Bilimlendiriw haqqında" ǵı nızamı [1] hám "Kadrlar tayarlaw milliy baǵdarlaması" talaplarına muwapıq, joqarı bilimlendiriw mákemelerinde bolajaq muzıkantlardı hár tárepleme kamalǵa keltiriw, olardıń kásiplik hám dóretiwshilik qábiletlerin rawajlandırıw tiykarǵı wazıypalar sıpatında belgilengen. Bul baǵdarda akademiyalıq vokal bólimlerinde saxna sóylewi hám aktyorlıq sheberligin oqıtıwdıń pedagogikalıq metodologiyasın jetilistiriw úlken áhmiyetke iye.

Izertlewdiń maqseti zamanagóy joqarı muzıkalıq bilimlendiriw sharayatında akademiyalıq vokal studentleriniń saxna sóylewi hám aktyorlıq sheberligin arttırıwdıń ilimiy-metodologiyalıq tiykarların islep shıǵıw hám ámeliyatqa engiziwden ibarat.

Saxna sóylewi hám aktyorlıq sheberligin vokal bilimlendiriwi menen úylestiriw máselesi kóplegen ilimpazlar hám ámeliyachılar tárepinen úyrenilgen. K.S.Stanislavskiydiń "Aktyordıń ózin-ózi tárbiyalawı" [2.575] (1938) hám "Rol ústinde islew" [3.550] shıǵarmaları elege shekem saxna sheberligin úyretiwdiń tiykarı esaplanadı. Avtordıń "saxnada haqıyqıy sezim" hám "organikalıq háreket" koncepciyaları vokal atqarıwshılıǵında keń qollanıladı.

V.V.Emelyanov [4.192] tárepinen islep shıǵılǵan fonopediyalıq metod vokal apparattı rawajlandırıw menen bir waqıtta sóylew texnikasın da jaqsılaw imkanın beredi. N.D.Bardina [5.52] bolsa óziniń izertlewlerinde opera studentlerinde saxna sóylewin rawajlandırıwdıń kompleksli qatnasın usınadı hám sóylew texnikası, dem alıw hám emocionallıq ekspressivlikti bir pútin sistema sıpatında qaraydı.

Ózbek muzıka pedagogikasında S.G.Ǵulomov [6.280], M.A.Rahimova [7.210] hám basqa alımlardıń jumısları vokal táliminiń milliy ózgesheliklerin sáwlelendiredi. Olardıń izertlewleri ózbek qosıqshılıq mektebiniń dástúrleri hám zamanagóy akademiyalıq talaplar sintezi tiykarında jańa pedagogikalıq qatnaslardı qáliplestiriwge xızmet etedi. Shet el ádebiyatlarında R.Miller [8.368], D.Miller [9.288] hám L.T.Maggio [10.244] tárepinen alıp barılǵan izertlewler vokal pedagogikasında psixofizikalıq tayarlıqtı aktyorlıq shınıǵıwlar menen integraciyalastırıwdıń nátiyjeli usılların kórsetip beredi. Bul avtorlar saxna sózi hám muzıkalıq kórkemlik arasındaǵı organikalıq baylanıstı eksperimental tárizde dálillegen.

Izertlewde tómendegi metodlardan paydalanıldı: analitikalıq-sintetikalıq metod (temaǵa tiyisli pedagogikalıq hám muzıkalıq ádebiyatlardı úyreniw), baqlaw metodi (sabaq proceslerin baqlaw), eksperimental metod (tájiriybe toparlarında jańa metodologiyanı sınaqtan ótkeriw), statistikalıq analiz metodi (nátiyjelerdi muǵdarlıq jaqtan bahalaw).

Saxna sózi – atqarıwshı tárepinen tıńlawshı menen baylanıstı támiyinlewshi sóz, intonaciya, dem aliw hám artikulyaciya mádeniyatının jıyındısı. Akademik vokalistler ushın bul kónlikpe yeki dárejede kórinedi: birinshiden, tekst aytılıwınıń fonetikalıq durıslıǵı hám anıqlıǵında; ekinshiden, muzıkalıq tekstti dramalı mazmun menen bayıtıwda.

Saxna sóylewin úyretiwdiń tiykarǵı komponentleri tómendegilerden ibarat: dem alıw texnikası (diafragmal dem alıw, sóylew dem alıwı hám qosıq dem alıwınıń úylesimliligi), artikulyaciya (unli hám dawsız seslerdiń anıq aytılıwı, sózler arasındaǵı baylanıs), orfoepiya (ózbek, rus, italyan hám basqa tillerde qosıq aytıwdaǵı aytıw normaları), intonaciyalıq kórkemlilik (logikalıq pát, sóylew melodikası, pauza mádeniyatı).

Zamanagóy opera hám akademiyalıq vokal atqarıwshılıǵında aktyorlıq sheberlik kórkem obraz jaratıwdıń tiykarǵı qurallarınan biri bolip esaplanadı. Stanislavskiy sisteması tiykarında islep shıǵılǵan "vokal-aktyor" koncepciyasına bola, qosıq aytıwshı tek ǵana sesti emes, al tolıq kórkem obrazdı da jaratıwı kerek.

Akademiyalıq vokal studentlerine aktyorlıq sheberligin úyretiwde tómendegi tiykargı bagdarlar ajıratıp kórsetiledi: psixofizikalıq trening (dene hám ruwxiy jaǧdaydı muwapıqlastırıw), plastika hám ritm (muzıkalıq ritmge sáykes háreketler, kinestetikalıq sezim), emocional yad hám eleslew (kórkem obrazdı seziw hám sezimlerdi basqarıw), sheriklik baylanısı (ansambllerde hám opera saxnalarında óz ara tásir), monolog hám dialog saxnalarında ózin tutıw mádeniyatı.

Izertlew dawamında islep shıǵılǵan integraciyalıq pedagogikalıq model úsh tiykarǵı bloktan ibarat: I blok – sóylewge tayarlıq (saxna sóylewi tiykarları, dem alıw shınıǵıwları, artikulyaciya treningi); II blok – psixofizikalıq rawajlanıw (aktyorlıq trening, improvizatsiya shınıǵıwları, emocional kórkemlilik); III blok – vokal-aktyor sintezi (opera ariyaları hám romanslardı kompleksli analizlew, saxna atqarıwı, rejissyor menen islesiw).

Bul model háptesine 3 saat saxna sóylewi hám 2 saat aktyorlıq trening sabaqların názerde tutadı. Sabaqlar individual hám topar formasında alıp barıladı. Hár bir semestr aqırında ashıq sabaq-koncert ótkeriledi, onda studentler erisken jetiskenliklerin kórsetedi.

Zamanagóy texnologiyalar saxna sózi hám aktyorlıq sheberligin oqıtıwda jańa imkaniyatlar jaratpaqta. Video-analiz metodi: sabaq hám saxnalardağı atqarıwlardı videojazıw hám jámáátlik talqılaw – talabanniń ózin-ózi bahalaw qábiletin rawajlandıradı.

Virtual reallıq texnologiyaları: túrli saxna sharayatların simulyaciyalaw imkaniyatı – qatań saxnaǵa shıǵıwdan aldın psixologiyalıq tayarlıqtı támiyinleydi.

Sapalıq jaqtan alǵanda, tájiriybe toparındağı studentler saxna táshiwishin azaytıw, tınlawshı menen tikkeley qarım-qatnas ornatıw hám quramalı opera obrazların isenimli sáwlelendiriw boyınsha bir qansha erkin atqarıwdı kórsetti. Bul nátiyjeler usınılǵan integraciyalıq pedagogikalıq modeldiń nátiyjeliligin tastıyıqlaydı.

Izertlew nátiyjelerine tiykarlanıp tómendegi ámeliy usınıslar islep shıǵıldı:

1. Akademiyalıq vokal bólimlerinde saxnalıq sóylew hám aktyorlıq treningti óz aldına oqıw pánleri sıpatında májbúriy kursqa kirgiziw, olardıń kólemin háptesine keminde 4-6 akademiyalıq saatqa jetkeriw usınıs etiledi.
2. Vokal muǵallimleri, saxna sózi qánigeleri hám rejissyorlar birgelikte kompleksli sabaqlardı shólkemlestiriwi, oqıw-ámeliy rejelerdi muwapıqlastırıwı kerek.
3. 1-kurstan baslap vokal sabaqlarınıń hárbirinde qısqa saxnalıq sóylew hám aktyorlıq elementlerin qollanıw - bul kónlikpelerdi úyreniwdi organikalıq proceske aylandıradı.
4. Studentlerdi opera studiyası, koncertler hám teatr joybarlarında turaqlı qatnastırıp barıw zárúr. Haqıyqıy saxna tájiriybesi oqıw bólmesindegi sabaqlardı tolıqtıradı.
5. Hárbir studenttiń psixofizikalıq ózgesheliklerin esapqa alǵan halda individual oqıw rejeleri dúziliwi, saxna mashqalaları (táshwish, burılıw hám t.b.) boyınsha psixologiyalıq járdem kórsetiliwi kerek.

Zamanagóy joqarı muzıkalıq bilim beriwde akademiyalıq vokal studentleriniń saxna sóylewi hám aktyorlıq sheberligin arttırıw máselesi keń kólemli hám kompleksli qatnastı talap etedi.

Usı izertlew kórsetti, saxna sóylewi hám aktyorlıq tárbiyasın vokal tálimi menen maqsetli birlestiriw studentlerdiń atqarıwshılıq sheberligin sezilerli dárejede joqarılatadı hám olardı professional saxna xızmetine tolıq tayarlaydı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning o‘zini o‘zi tarbiyalashi. – M.: Iskusstvo, 1938. – 575 b.
2. Stanislavskiy K.S. Rol ustida ish. – M.: Iskusstvo, 1957. – 550 b.
3. Yemelyanov V.V. Ovozni rivojlantirish. Fonopedik metod. – SPb.: Lan', 2000. – 192 b.
4. Bardina N.D. Opera talabalarida saxna nutqini rivojlantirish // Musiqiy ta'lim: nazariya va amaliyot. – 2015. – №3. – B. 45-52.
5. Miller R. The Structure of Singing. – N.Y.: Schirmer Books, 2004. – 368 p.
6. Miller D. Resonance in Singing: Voice Building through Acoustic Feedback. – Princeton: Inside View Press, 2008. – 288 p.
7. Maggio L.T. Acting and Singing: Towards an Integration of Performance Theory. – London: Bloomsbury, 2018. – 224 p.
8. G‘ulomov S.G. O‘zbek professional vokal maktabi tarixi. – T.: O‘zbekiston, 2010. – 280 b.
9. Rahimova M.A. Vokal pedagogikasining nazariy asoslari. – T.: TDPU nashriyoti, 2019. – 210 b.
10. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi qonuni. – T., 2020.